

КАТЕГОРІЇ «ІСТОРІЯ» ТА «ПАМ'ЯТЬ» У ТВОРАХ КАДЗУО ІШІГУРО

Довганич М. В.

ВСТУП

Британський романіст та автор сценаріїв і коротких оповідань Кадзуо Ішігуро – один із найбільш обдарованих письменників ХХІ сторіччя. Для його творів характерне застосування «потoku свідомості», що проявляється через зображення внутрішнього світу людини та різноманітних нюансів її пам'яті, таких як спогади й забуття. Як представник «мультикультуралізму» письменник розкриває теми війни, колективної пам'яті й національної свідомості. Водночас К. Ішігуро зосереджує увагу на історичній і культурній пам'яті кількох народів. У всіх романах автор певною мірою звертається до зазначених тем.

Категорії «історія» та «пам'ять» висвітлювалися в наукових працях українських і зарубіжних науковців, зокрема були предметом досліджень М. Альбвакса¹, Ж. Кандо², Л. Мазур³, П. Нора⁴. Окремі аспекти цієї проблематики, а саме репрезентація пам'яті, забуття й історичного минулого у творах К. Ішігуро, знайшли часткове відображення в публікаціях Г. Колесник⁵, О. Павлової⁶, К. Рея⁷, Т. Селітріної⁸, О. Сидорової⁹. Проте всебічного та вичерпного

¹ Альбвакс М. Коллективная и историческая память. *Неприкосновенный запас*. 2005. № 2. С. 34–46.

² Candau J. *Memoire et Identite*. Paris : PUF. 1998. 225 p.

³ Мазур Л.Н. Образ прошлого: формирование исторической памяти. *Известия Уральского федерального университета. Серия «Гуманитарные науки»*. 2013. № 3 (117). С. 243–256.

⁴ Nora P. *Between Memory and History. Representations*. 1989. Vol. 26. P. 7–24.

⁵ Колесник Г. Пам'ять і забуття в романі Кадзуо Ішігуро «Похований велетень». *Іноземна філологія*. 2018. Вип. 131. С. 105–114. URL: <http://dx.doi.org/10.30970/fpl.2018.131.2143>.

⁶ Павлова О.А. Категории «история» и «память» в романах Дж. М. Кутзее и К. Ишигуро. *Знание. Понимание. Умение*. 2011. № 2. С. 192–196.

⁷ Ray K. Memory and Kazuo Ishiguro's Novels: A Review. *Literary Herald: International Journal of English and Literature*. 2017. Vol. 2. Issue 4. P. 292–309.

⁸ Селитрина Т.Л. Память и нарратив в романах К. Ишигуро «Остаток дня». *Вестник Пермского университета. Серия «Российская и зарубежная филология»*. 2018. Т. 10. № 4. С. 125–134.

дослідження творчості письменника, особливо вищезазначених категорій, в українському літературознавстві досі не було.

Мета статті – проаналізувати особливості репрезентації, інтерпретації та функціонування категорій «історія» та «пам'ять» у таких романах Кадзуо Ішігуро, як «Прозорий серпанок над горами» (*A Pale View of Hills*, 1982), «Митець плинного світу» (*An Artist of the Floating World*, 1986), «Залишок дня» (*The Remains of the Day*, 1989), «Безутішні» (*The Unconsoled*, 1995), «Коли ми були сиротами» (*When We Were Orphans*, 2000), «Не відпускай мене» (*Never Let Me Go*, 2005) та «Похований велетень» (*The Buried Giant*, 2015).

Існування людської особистості значною мірою ґрунтується на здатності згадувати події життя, починаючи із самого дитинства. Пам'ять – це психічний процес, пов'язаний із засвоєнням, збереженням і подальшим поступовим відтворенням обставин життя й діяльності людини, минулого досвіду певного народу чи країни¹⁰. Історична пам'ять становить основу суспільної свідомості, забезпечує можливість ідентифікації та самоідентифікації окремої особистості чи суспільства загалом.

Французький дослідник у галузі соціології М. Альбвакс поділяє пам'ять на індивідуальну та колективну. Учений виокремив такі характерні ознаки колективних спогадів: безперерність, тобто існування й збереження у свідомості окремої групи людей певної інформації; неуніверсальність – можливість наявності декількох колективних пам'ятей¹¹. Коли людина в постколоніальному просторі залишає про себе спогади або згадує що-небудь, вона діє не лише від свого імені. У будь-якому разі індивідуальна пам'ять підпорядковується правилам колективної пам'яті й часто «висловлює потреби цієї соціальної групи», адже особисті спогади містять і пам'ять про свою сім'ю, народ, країну, історію. Ця думка знаходить підтвердження у творах постколоніальних письменників і дає змогу розглядати мультикультурний контекст сучасної літератури як явище, яке породжує чимало філософських, соціально-історичних та етнокультурних смислів, що виникають на межі колективної та особистої пам'яті¹². Низка ретроспективних, тобто звернених у минуле,

⁹ Сидорова О.Г. Память и история в романе К. Ишигуры «Когда мы были сиротами». *Русская литература: национальное развитие и региональные особенности*. 2004. № 6. С. 407–411.

¹⁰ Nora P. *Between Memory and History. Representations*. 1989. Vol. 26. P. 13.

¹¹ Альбвакс М. Коллективная и историческая память. *Неприкосновенный запас*. 2005. № 2. С. 34–35.

¹² Мазур Л.Н. Образ прошлого: формирование исторической памяти. *Известия Уральского федерального университета. Серия «Гуманитарные науки»*. 2013. № 3 (117).

англомовних романів характеризуються взаємодією індивідуальної й колективної пам'яті. Зокрема, окремі оповіді, пов'язані з особистим досвідом персонажів або самого письменника, можуть виходити за межі окремих особистостей і стосуватися більшої спільноти чи всього суспільства, перетворюючись на історію.

А. Мегилл слушно зауважив, що спогади хоча й вважаються образом минулого, проте суб'єктивно сконструйовані в теперішньому¹³. Учений Ж. Кандо стверджує, що пам'ять не відтворює минулих подій достовірно на основі першого враження, а постійно поновлює й модифікує їх на підсвідомому рівні¹⁴. Перебіг цього процесу залежить від змін у світосприйнятті й переконаннях, становища в спільноті, поглядів близького оточення або ж переходу з однієї спільноти до іншої.

1. Концепт історії через призму долі протагоніста в ранніх романах Кадзуо Ішігуро

Проблеми «ненадійності» пам'яті, недостовірності спогадів і труднощів у пізнанні себе широко висвітлюються в романах К. Ішігуро. Письменник, хоча й орієнтується на західні традиції, пише англійською та для англіїців, але спогади про Японію накладають певний відбиток на всю його творчість. Образ Японії сформувався у свідомості К. Ішігуро на основі «дуже уривчастих, але водночас і дуже яскравих спогадів» раннього дитинства¹⁵.

Ще одна із центральних тем творчості К. Ішігуро й сучасної мультикультурної літератури загалом – категорія історії, що тісно пов'язана з пам'яттю. При цьому саме жанр роману чи не найкраще відтворює міжкультурну та історичну реальність у постколоніальному просторі завдяки репрезентативності, особливостям структури та універсальній функції хронотопу. Остання полягає в тому, що наратив будується на просторово-часових зв'язках, проте ці зв'язки здебільшого не передують розповіді, а виникають у процесі розгортання сюжету. Мультикультурний наратив має тенденцію до саморозкриття.

О. Сидорова підмічає, що в прозі К. Ішігуро описи наслідків історичних подій і того, що передусе їм, подані, як правило, крізь призму долі окремих людей. Історія при цьому, хоча й має істотний безпосередній вплив на життя героїв, надзвичайно індивідуалізована

¹³ Мегилл А. Историческая эпистемология : монография. Москва : Канон, 2007. С. 23.

¹⁴ Candau J. *Memoire et Identite*. Paris: PUF, 1998. P. 115–116.

¹⁵ Mason G. An Interview with Kazuo Ishiguro. *Contemporary Literature*. 1989. № 3 (30). P. 338.

й передається через потік ностальгічних спогадів, що спонтанно виникають¹⁶. Сам письменник говорить, що має на меті відтворити не точні історичні факти, а лише своєрідне сприйняття певних подій героями, їхній особистий досвід¹⁷. Основною категорією буття для персонажів К. Ішігуро, часто замкнених у власному світі, стає пам'ять. Вони борються з важкими спогадами, осмислюють минуле й намагаються примиритися з ним. Їм доводиться справлятися з особистими втратами та проходити болісний шлях від самообману до самозречення й, зрештою, до внутрішньої свободи. В оголошенні Нобелівського комітету зазначено, що К. Ішігуро нагороджують за те, що він «у романах величезної емоційної сили розкрив прірву, яка таїться під нашим ілюзорним відчуттям зв'язку зі світом»¹⁸.

Особливе місце у творах письменника посідають події, що відбуваються на тлі Другої світової війни, і витoki фашизму. Зокрема, йдеться про атомне бомбардування в Нагасакі, післявоєнний занепад Британської імперії, вторгнення Японії до Китаю. Історичний контекст дає можливість глибше збагнути емоційну та психологічну травму, нанесену героям війною, і нагадує реципієнтам про важливість пам'яті про минуле. Із семи романів К. Ішігуро чотири містять події, пов'язані з Другою світовою війною, крім творів «Безутішні» (протагоніст перебуває в наш час у невідомій європейській країні), «Не відпускай мене» (піднімаються етичні питання техніки клонування) та «Похований велетень» (дії розгортаються в Середньовічній Англії).

Перші два романи Ішігуро – «Прозорий серпанок над горами» та «Митець плинного світу» – присвячені подіям Другої світової війни, а точніше, бомбардуванням Хіросіми й Нагасакі. Скинувши в серпні 1945 року дві атомні бомби на ці міста, американці змусили Японію капітулювати, що й поставило крапку у війні¹⁹. Проте наслідки були жахливими: десятки тисяч загиблих миттєво й величезна кількість від ран і хвороб, спричинених радіацією; знищені будинки й мости; генетичні відхилення в наступних поколіннях; глибока психологічна травма, завдана очевидцям, родичам загиблих і всій нації. У романах на

¹⁶ Сидорова О. Г. Память и история в романе К. Ишигуро «Когда мы были сиротами». *Русская литература: национальное развитие и региональные особенности*. 2004. № 6. С. 408–409.

¹⁷ Ishiguro K., Moore M., Sontheimer M. Spiegel Interview with Kazuo Ishiguro : Remain Fascinated by Memory. *Spiegel*. 2005. № 10. P. 22–24.

¹⁸ The Nobel Prize in Literature 2017. URL: World Wide Web: <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/2017/summary/>.

¹⁹ Guo D. Trauma, Memory and History in Kazuo Ishiguro's Fiction. *Theory & Practice in Language Studies*. 2012. № 12. P. 209.

перший план виходять люди, їхні відносини й переживання, а не опис історичних подій.

У творі «Прозорий серпанок над горами» розповідь ведеться від імені літньої японки Ецуко. Жінка розмірковує про самотнє життя в чужій для неї Англії й повертається в спогадах до Нагасакі, яке пережило жахиття ядерного вибуху, у те повоєнне літо, коли місто відбудовувалося й змінювалися долі тисяч людей. Там Ецуко жила разом із чоловіком у нещодавно зведеному багатоквартирному будинку на схід від Нагасакі. Незважаючи на те що пройшло близько семи-восьми років після атомних бомбардувань і в місті впроваджувалася програма реконструкції, сліди руїн все ще проглядалися то тут, то там. Усе це нагадувало мешканцям про те, що сталося, і метафорично відображало пригнічене життя Ецуко, її подруги Сатіко та дочки Сатіко Маріко, тимчасовим місцем проживання яких став пошарпаний часом дерев'яний будиночок, «standing alone at the end of that expanse of wasteground, practically on the edge of the river»²⁰/«що стояв самотньо на краю пустиря, біля самої ріки» (переклад наш – М. Д.).

Фізичні наслідки бомбардувань можна поступово усунути, звівши на місці руїни новобудови. З іншого боку, емоційні та психологічні травми значно важчі. Вони залишаються в пам'яті людей на довгі роки. У романі «Прозорий серпанок над горами» місис Фуджівара, колишня сусідка Ецуко, яка вела доволі комфортне життя до війни, зазнає серйозної особистої втрати: під час бомбардування загинули її четверо дітей і чоловік, тоді як живими залишилися тільки вона й старший син. Напружений щоденний графік роботи жінки свідчить про її бажання позбавити себе будь-якої вільної хвилини, щоб не думати про власне горе. Одного разу вона все-таки зізнається, що іноді прокидається вранці, не усвідомлюючи, де знаходиться. Утрати Ецуко не менші. Після вибуху вона стає сиротою й переїжджає до будинку Огата-Сан. На початку дівчина не може оговтатися: серед ночі грає на скрипці, «наче божевільна»²¹.

Ще один персонаж із глибокою душевною травмою – 10-річна Маріко. Її почуття страху й тривоги посилюються частою відсутністю вдома матері. Дівчинка почувається зовсім самотньою й беззахисною, коли дізнається, що мати рішуче налаштована емігрувати до Америки зі своїм новим приятелем Френком. Мріючи про затишний і повноцінний дім, Маріко починає так самовіддано доглядати за кошенятами, наче це її власні діти. Однак для Сатіко улюбленці дочки – лише зайвий тягар, тому жінка без будь-якого жалю топить їх у річці.

²⁰ Ishiguro K. A Pale View of Hills. N. Y. : Vintage International. 1982. P. 11.

²¹ Ishiguro K. A Pale View of Hills. N. Y. : Vintage International. 1982. P. 11.

Чим більше реципієнт дізнається про Маріко, тим зрозумілішим стає, що дівчинка – «альтер его» (з лат. «інший я») Кейко, а Сатіко – «альтер его» Ецуко. Інакше кажучи, у характері та вчинках однієї реальної або вигаданої людини відображається особистість іншого персонажа²². В історії життя Сатіко, наче в дзеркалі, відбиваються деякі моменти життя самої Ецуко.

Уже через декілька десятиліть героїня перебуває в замському будиночку в Англії. До неї навідується молодша дочка Нікі, аби переконати в тому, що жінка не несе відповідальності за нещодавнє самогубство Кейко, старшої дочки від першого чоловіка. Наслідки цієї травми проявляються в нічних жахіттях Ецуко та моторошній атмосфері, що панує в колишній кімнаті Кейко. Так само, як Сатіко вважала Америку найкращим місцем для здобуття освіти й майбутнього Маріко загалом, і Ецуко, упевнена, що так буде краще, подалася до чужої країни, незважаючи на почуття дочки. Культурна дислокація та емоційна розлука з батьком привели дівчину до стану відчаю й безвиході.

Розповідь у романі ведеться від першої особи, відтак важливо пам'ятати, що реципієнт бачить не події, а лише їх сприйняття героїнею. Розмірковуючи про минуле й теперішнє, протагоніст твору «Прозорий серпанок над горами» часом зупиняється, щоб оцінити, наскільки вона може довіряти власній пам'яті: «Memory, I realize, can be an unreliable thing; often it is heavily coloured by the circumstances in which one remembers, and no doubt this applies to certain of the recollections I have gathered here. It is possible that my memory of these events will have grown hazy with time, that things did not happen in quite the way they come back to me today»²³ / «Пам'ять, наскільки я розумію, – річ ненадійна; на достовірність спогадів часто й значною мірою впливають обставини, за яких відбувалися певні події. Це, звісно, стосується й того, про що я пригадую зараз. Можливо, пам'ять про ті події затьмарилася часом і все відбувалося не зовсім так, як я зараз собі уявляю» (переклад наш – М. Д.).

Своєрідне зіткнення з минулим не приносить Ецуко бажаної розради. Вона страждає від комплексу провини за самогубство дочки. Проте жінка все ж намагається пояснити свій життєвий вибір, переосмислити минуле й рухатися далі.

У другому романі К. Ішігуро, «Митець плинного світу», ідеться про художника Масуї Оно, що втратив репутацію після війни через

²² Павлова О.А. Категории «история» и «память» в романах Дж.М. Кутзее и К. Ишигуро. *Знание. Понимание. Умение*. 2011. № 2. С. 194.

²³ Ishiguro K. *A Pale View of Hills*. N. Y. : Vintage International, 1982. P. 41.

підтримку режиму воєнного часу. Герой веде розповідь, імовірно, пише щоденник, із жовтня 1948 по червень 1950 р. про своє минуле й теперішнє життя²⁴. Потрясіння від руйнувань більш значні, ніж у творі «Прозорий серпанок над горами». Протагоніст Оно, будучи вже літнім чоловіком, змушений лагодити свій колись величний будинок. Його довгий коридор, східне крило та веранда зазнали пошкоджень унаслідок воєнних дій. Однак найсумніше видовище – міський «веселий квартал». До бомбардувань він був жвавим і процвітаючим, особливо теплими літніми вечорами. Місцина наповнювалася людьми, що неквапливо прогулювалися від бару до бару або ж просто стояли посеред вулиці, розмовляючи. Зараз там стоїть лише крихітне кафе пані Кавакамі. Виходячи звідти, Оно усвідомлює, що від колишнього життя майже нічого не залишилося. Усе навколо завалене сміттям та уламками. Колишній «веселий квартал» перетворився на пустелю²⁵.

Герой також намагається переконати людей, що в діях як пропагандиста імперіалістичного мілітаристського режиму в Японії він керувався виключно патріотичними почуттями. При цьому він вірив, що мав рацію. Утім Оно усвідомлює, що його минуле, у якому не всі вчинки заслуговують на схвалення, може перешкодити дочці вдало вийти заміж. Саме неуспішні минулорічні шлюбні переговори й змусили його переглянути своє «славне» колишнє життя. У пам'яті оповідача поступово оживають подробиці далекого минулого. Як й Ецуко, герой страждає від почуття провини перед дочкою, вини та сорому перед учнем, якого фактично зрадив, коли доніс на нього в Комітет з непатріотичної діяльності. Оно цінує мужність тих, що визнали свою відповідальність за смерть молодих людей у воєнний час. Деякі з них навіть учинили самогубство, уважаючи, що це єдиний спосіб вибачитися перед родинами загиблих. Масуї Оно також публічно визнає свої проступки на формальній зустрічі з родиною потенційного нареченого. З іншого боку, художник з ностальгією пригадує про свої досягнення в 30-х роках минулого століття, коли його мистецький доробок сприяв піднесенню мілітаризму.

Коментуючи спосіб подачі спогадів героя, британський дослідник Д. Дайер зазначає: «Ішігуро відображає невпевнені спогади Оно з таким же еліптичним умінням, яке демонструє в романі «Прозорий серпанок над горами», подаючи нюанси за допомогою двозначних

²⁴ Guo D. Trauma, Memory and History in Kazuo Ishiguro's Fiction. *Theory & Practice in Language Studies*. 2012. № 12. P. 210.

²⁵ Ishiguro K. *An Artist of the Floating World*. N. Y. : Vintage International, 1989. 210 p.

натяків»²⁶. Події минулого, які людина зберігає в пам'яті, завжди стають предметом різних інтерпретацій, переосмислень і маніпуляцій. Реципієнт так до кінця й не може визначити ступінь провини протагоніста, почуття відповідальності за минуле й те, були страхи Оно дійсними чи існували тільки в його уяві.

2. Особливості художньої інтерпретації категорій «історія» та «пам'ять» у пізніх творах К. Ішігуро

Недостовірність пам'яті, «ненадійність спогадів» і важкість самопізнання – проблеми, що ретельно вивчаються в романі «Залишок дня». Дворецький Стівенс на схилі літ вирушає в шестиденну мандрівку, щоб зустрітися з колишньою економкою міс Кентон і вмовити її повернутися на службу. Розповідь про подорожування героя переривається його спогадами про пройдений життєвий шлях і роздумами про історичну значимість маєтку Дарлінгтон-холл. Поступово, хоча й ненадійно, минулі події відновлюються в пам'яті Стівенса. Місцевість за межами маєтку така ж непізнана й «дика» для героя, як і власне минуле. Подорож на захід виявляється метафоричною мандрівкою інтроспективного самодослідження.

Водночас у романі яскраво відтворені історичні події воєнного й повоєнного періодів, згадуються реальні історичні постаті (Ріббентроп, О. Мослі, герцог Віндзорський). Розповідь починається з липня 1956 року й поступово переміщується в передвоєнні 20–30 рр. XX ст.²⁷. Стівенс служив дворецьким у лорда Дарлінгтона, колишнього високопоставленого чиновника міністерства закордонних справ, який проводив у своєму маєтку неофіційні міжнародні конференції. За довгі роки служби герой переконався, що державні рішення приймаються за закритими дверима в тиші «величних» будинків, а пишні церемонії лише вінчають копітку роботу, що триває довгі місяці.

Дворецький теж уносить свою скромну лепту в створення «досконалого світу», професійно прислугуючи видатним постатям сучасності, тим, кому, на його переконання, ввірена доля цивілізації. Для нього моральні чесноти господаря вище всіх похвал, а організовані лордом конференції, на думку наратора, сприяють прогресу людства.

Визначальна риса кожного «великого дворецького» – гідність, яка сприймається Стівенсом як вірність своєму обов'язку завжди й за

²⁶ Dyer G. On Their Mettle. *New Statesman*. 1989. Vol. 111. № 2871. P. 26.

²⁷ Бойницька О.С. Особиста та суспільна історія в романі Кадзуо Ішігуро «Залишок дня». *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ : ВПЦ «Київ. ун-т», 2012. Вип. 38. С. 76.

будь-яких обставин, відмова від прояву почуттів²⁸. Водночас герой, підпорядковуючи особисте життя відчуттю професійного обов'язку, перестає мислити самостійно й ухиляється від прояву будь-яких людських почуттів і стосунків. Навіть коли батько дворецького помирає в своїй кімнатці наверху, той безпристрасно прислуговує поважній публіці.

Стівенс пригадує, як лорд Дарлінгтон переконував своїх гостей: французького дипломата Дюпонаї та американського політика Льюїса – у необхідності заморожування німецьких репарацій і виведення французьких військ із Рура. Поворотним історичним моментом стали й події 1936–1937 рр., коли в маєтку Дарлінгтон-холл на неофіційній зустрічі за участі міністра закордонних справ Великобританії лорда Галіфакса та німецького посла Ріббентропа обговорювалося майбутнє Європи. Тепер, у 1956 році, Стівенс усвідомлює, що Ріббентроп приїжджав з однією єдиною метою – очолити кампанію з обману громадської думки у Великобританії. Але тоді – у далекому 1936 році – знані англійські леді та джентльмени були в захваті від німецького посла, багато хто запрошував його до себе як почесного гостя²⁹. Самого лорда Дарлінгтона жорстко критикували як прихильника нацизму. Він також був тісно пов'язаний з організацією Британського союзу фашистів і звільнив двох прислужниць-єврейок, які до того віддано пропрацювали в маєтку майже сім років.

Розмірковуючи під час мандрівки про прожите життя, протагоніст роману вперше починає переоцінювати свою службу в лорда Дарлінгтона. Дворецький усвідомлює ілюзорність своєї «гідності» й недоречність сліпої відданості господарю, симпатику нацистського режиму. Лише у фіналі, після зустрічі з міс Кентон, герой доходить розуміння того, наскільки беззмістовним є його буття. Настає запізніле прозріння, розпач і повний крах життєвих цінностей. Випадковий співрозмовник радить Стівенсу не озиратися назад, зациклюючись на спогадах, а дивитися вперед із надією, радіти життю та якнайкраще використати «залишок дня».

Наступний роман К. Ішігуро «Безутішні» знаменує собою початок сміливого творчого експерименту в манері письменника. У творі описуються події трьох днів із життя містера Райдера, відомого піаніста, що мусить виступити на концерті в надзвичайно загадковому

²⁸ Бойніцька О.С. Особиста та суспільна історія в романі Кадзуо Ішігуро «Залишок дня». Мовні і концептуальні картини світу. Київ : ВПЦ «Київ. ун-т», 2012. Вип. 38. С. 74–78.

²⁹ Селитрина Т.Л. Память и нарратив в романе К. Исигуро «Остаток дня». *Вестник Пермского университета. Серия «Российская и зарубежная филология»*. 2018. Т. 10. № 4. С. 126–127.

безіменному східноєвропейському місті. Проте значна частина його пам'яті безслідно втрачена, події розгортаються згідно з хиткою логікою сновидіння. Тут у часу й простору свої закони: молода жінка, якій герой люб'язно погодився допомогти порадою, виявилася його давньою подругою, можливо, навіть дружиною, а двері кафе можуть привести прямо до готелю, розташованого за декілька кілометрів. Райдер несподівано зустрічає людей зі свого минулого, втрачає їх із поля зору й знову знаходить.

Спостерігаючи за блуканнями героя по місту, реципієнт має змогу помітити, що концертне турне насправді уособлює психологічну спробу досягнути й осмислити минуле. Домінуючі теми роману – травматичні спогади дитинства про батьківські розбрати та самотність і соціальна ізоляція музиканта в громаді.

Незважаючи на те що в романі «Безутішні» здебільшого оповідається про емоційні переживання головного персонажа, твір містить чимало розповідей й інших героїв. У першому ж розділі майже десять сторінок тексту займає життєва історія портера Густава. Чоловік охоче пояснює Райдеру свою позицію щодо виконання професійних обов'язків, а також просить допомоги у вирішенні особистої проблеми: налагодженні стосунків з дочкою. Хоча роман «Безутішні» написаний в іншому стилі, ніж попередні твори К. Ішігуро, у ньому так само відображені ненадійність і крихкість людської пам'яті.

Дія наступного твору К. Ішігуро – «Коли ми були сиротами» – розгортається в 1930-х рр. Формально це розповідь про успішного детектива, який повертається з Лондона до Шанхаю з метою розслідування зникнення його батьків. Проте роман тільки умовно можна назвати детективним, адже в ньому головне – не події, а внутрішній стан героїв, а одні з основних категорій – «пам'ять» та «історія».

Оповідач і протагоніст твору – Крістофер Бенкс, багатий і знаменитий на всю Англію приватний детектив, розслідування якого постійно стають предметом захоплених розмов публіки. Хоча пройшло майже 30 років, чоловіка не покидає думка про порятунок батька й матері. Він вирішує навідатися до інспектора Кунга, який у той час відповідав за цю справу та вважався найкращим у Шанхаї поліцейським. Проте зараз постать Кунга була сильно спотворена опіумом: «Former Inspector Kung looked to be little more than bones. The skin on his face and neck was shrivelled and spotted; his mouth hung open slackly; a bare, sticklike leg was protruding from the coarse blanket»³⁰/«Колишній інспектор Кунг виглядав не набагато краще, ніж мішок із кістками. Шкіра на обличчі й шиї була зморщена, уся

³⁰ Ishiguro K. When We Were Orphans. N.Y. : Vintage International, 2001. 203 p.

в плямах, а рот мимоволі відкритий. Голі, схожі на палиці ноги виглядали з-під грубої ковдри» (переклад наш – М. Д.).

Торгівля опіумом сприяла економічному процвітання Британської імперії в XIX ст., а тому моральні, соціальні та політичні наслідки наркоманії не викликали жодного занепокоєння в англійських і голландських торговців, які були зацікавлені лише в значних комерційних прибутках. Незважаючи на намагання китайського уряду заборонити продаж і розповсюдження опію, включаючи постанову імператора Йончжен (1729 рік) і героїчний вчинок активіста Ліну Зеку, який знищив близько двадцяти п'яти скринь опіуму, торгівля наркотичною речовиною зростала через збільшення внутрішнього попиту. Ця пагубна звичка стала проблемою загальнодержавного значення, адже погіршувався стан здоров'я значної кількості китайського населення, затьмарювався розум, розпадалися сім'ї, дестабілізувалася ситуація в країні загалом³¹.

Зникнення батьків Крістофера Бенкса також пов'язане з торгівлею опіумом. Мати приєдналася до антиопіумної кампанії та відверто висловлювала свої погляди. Батько працював у фірмі, що імпортувала наркотики з Індії до Китаю, і довго вагався з прийняттям рішення: фінансова вигода чи чисте сумління. У той день, коли містер Бенкс усе-таки зробив вибір, увечері він не повернувся додому. Незабаром зникла й мати, а хлопчика відправили до Англії під опіку тітки. Крістофер перетворився на мовчазну й меланхолійну дитину. У його голові постійно виникали різноманітні детективні сценарії та думки про місію боротьби зі злом, що свідчить про марність намагань забути минуле.

Подорож через лінію фронту до будинку, у якому, за словами інспектора Кунга, утримувалися батьки Бенкса, не дає бажаних результатів, але на деякий час реконструює його дитячі спогади: вони з найкращим другом Акірою знову шукають батька. На передній план виходить мотив пам'яті, пошук утраченої гармонії дитинства.

У романі «Коли ми були сиротами» вперше з'являється пряме відображення реальних історичних подій. Щоправда, це не військові дії Другої світової війни, а локальний конфлікт напередодні цієї глобальної катастрофи. Протагоніст стає свідком військових зіткнень між китайцями та японцями, і ці розділи сприймаються як реалістична військова проза. Проте героя більше цікавить доля його батьків. Уся творчість К. Ішігуро – це, як правило, опис того, що передує, і наслідків історичних подій крізь призму життєвого шляху окремих

³¹ Guo D. Trauma, Memory and History in Kazuo Ishiguro's Fiction. *Theory & Practice in Language Studies*. 2012. № 12. P. 211–213.

особистостей³². Навіть у тих сценах роману, де описуються військові дії, Крістофер Бенкс зосереджений на вирішенні власних проблем: йому потрібно дістатися до будинку, де, імовірно, знаходяться батьки.

Історія в романі надзвичайно персоналізована. У центрі оповіді – ностальгійні спогади про дитинство як найсвітліший і найгармонійніший період у житті людини, коли її оточують і захищають рідні, та прагнення відтворити таку атмосферу. Усі герої роману, незалежно від матеріального становища, відчувають тугу за дитинством і намагаються позбутися відчуття самотності й відчаю. Як стверджує сам автор: «Історія людства ХХ століття породжує сиріт – усі ми сироти, що намагаються сховатися в ностальгічних спогадах, навіть якщо асимілюємося з новою культурою»³³.

У романі «Не відпускай мене» розповідь побудована у формі спогадів головної героїні Кеті про Гейлшем, привілейовану школу-інтернат, де вона виховувалася. Незважаючи на відчуженість від реального життя, дитинство вихованців Гейлшему нічим не відрізнялося від дитинства дітей за його межами. Вони брали участь у театральних постановках, танцювали, вишивали, малювали, мріяли, дружили й закохувалися, тобто розвивалися й навчалися, як і решта їхніх ровесників. Однак Кеті та її друзі – клони, призначення яких стати донорами. У них немає надії на майбутнє, а спогади про дитинство пронизані болем і стражданнями за втраченим: спокоєм, дружбою, домом, часом. 28-річна Кеті намагається осмислити події минулого й ті недомовки, у яких вона зростала, прийняти свою інакшість і призначення в житті. Зрештою, героїні, позбавленій свободи вибору, доводиться змиритися зі своєю долею та дочасною смертю. Життя, на думку автора, – це хроніка непоправних втрат і невиліковних ран, а знайти себе можна лише прийнявши цей біль³⁴.

Події «Похованого велетня» розгортаються в Англії через декілька десятиліть після смерті короля Артура, а саме в V – на початку VI століття, коли між племенами бриттів і саксів нарешті запанував мир. В основі роману – реальні історичні події. Перші англосакси прибули з континенту приблизно в середині V століття, і тоді ж почалися відкриті збройні сутички між германцями і британськими військами. Наприкінці V ст. відбулася так звана Бадонська битва. Унаслідок перемоги бриттів під проводом короля Артура надовго

³² Белова Е.Н. Категории «прошлого» и «настоящего» в романной прозе Кадзуо Исигуро. *Иzv. Волгоград. гос. пед. ун-та*. 2010. № 2 (46). С. 181.

³³ Ishiguro K., Moore M., Sontheimer M. Spiegel Interview with Kazuo Ishiguro : Remain Fascinated by Memory. *Spiegel*. 2005. № 10. P. 22–24.

³⁴ Ishiguro K. *Never Let Me Go*. L. : Faber and Faber. 2005. 304 p.

зупинилася експансія англосаксів на британській території³⁵. У творі також присутні прикмети історичного часу, з точністю до найдрібніших деталей відтворено стиль побудови житла. Бритти мешкали в оселях, виритих на схилах пагорбів і з'єднаних між собою глибокими підземними переходами й критими коридорами, де знаходила притулок вся громада. Сакси жили в круглих будинках із солом'яними дахами. Подекуди можна було натрапити на руїни римських вілл. Водночас автор по-своєму трактує події того часу, адже вважає, що не існує історичної правди як такої: у кожного вона своя. Для переможців бриттів Артур – їхній благородний король, для саксів, які зазнали поразки, – підступний деспот.

Головні герої роману – Аксель і Беатрис, – незважаючи на похилий вік, наважуються відвідати сина, про якого майже нічого не пам'ятають, як і про решту свого минулого. Уже деякий час землю вкриває магічний туман, що викликає амнезію й насланий на їхнє поселення драконихою Кверіг. У дорозі подружжя супроводжують саксонський воїн, хлопчик-сирота та легендарний лицар. Кожен із них намагається протистояти дії туману, і потрохи до героїв починають повертатися спогади. При цьому сприйняття одних і тих самих подій персонажами роману часто зовсім несхоже. Різні фрагменти минулого складаються в одну-єдину мозаїку, таким чином даючи можливість відтворення вірогідної картини того, що відбувалося насправді.

Пам'ять у романі «Похований велетень» репрезентована як двосічний меч – це й благословіння, й прокляття водночас³⁶. Герої дізналися чимало нового й неочікуваного про себе та про історичне минуле свого народу, коли розвіялися чари. Але все виявилось не таким безхмарним, як їм уявлялося. У пам'яті зринули образи та зрада. Проте Аксель і Беатрис підтримують одне одного, коли починають згадувати події зі спільного минулого, хоча й висловлюють побоювання з приводу того, як можуть змінитися їхні стосунки. Цінність спогадів підкреслює саме готовність подружжя пам'ятати як добре, так і погане. Утім правдива пам'ять про події та вчинки може виявитися й причиною неймовірного зла. Саме вона – той небезпечний велетень, похований у романі Ішігуро забуттям. Спогади можуть приносити не лише захоплення та радість, а й біль і ворожнечу, особливо коли йдеться про історичну колективну пам'ять. Лише забуття примирило одвічних ворогів – бриттів і саксів, затуманивши

³⁵ Колесник Г. Пам'ять і забуття в романі Кадзуо Ішігуро «Похований велетень». *Іноземна філологія*. 2018. Вип. 131. С. 106–108.

³⁶ Ray K. Memory and Kazuo Ishiguro's Novels: A Review. *Literary Herald: International Journal of English and Literature*. 2017. Vol. 2. Issue 4. P. 296.

минулі злодіяння й утамувавши спрагу помсти. Завдяки туману збереглося кохання між Акселем і Беатрис після подружньої зради й смерті сина з їхньої вини.

Перед читачем постає актуальне й у наш час питання: який вибір буде правильним – нав'язаний мир і блаженне забуття або ж гірка правда? Дехто свідомо витісняє спогади про завдані образи й біль, та чи не виявляться такі почуття, зрештою, лише ілюзією спокою?

ВИСНОВКИ

Аналіз творчості Кадзуо Ішігуро свідчить про те, що історія та її зв'язок із сьогоденністю, важливість пам'яті, забуття й спокута помилок – одні з найголовніших тем, що відображено в усіх романах письменника. Думками герої постійно повертаються в минуле, згадуючи своє життя й намагаючись оцінити його. Майже завжди вони доходять невтішного висновку, що життя пройшло даремно, повз них, і вже запізно щось виправити.

Лише завдяки здатності пам'ятати людина залишається сама собою – передусім як особистість і як представник свого народу. Саме пам'ять вирішує, яким спогадам і як довго існувати, а яким заледве не відразу покритися пилом забуття. Вона безпосередньо пов'язана з проблемою самоідентифікації постколоніального суб'єкта, що перебуває на стику двох і більше культур. При цьому реальні історичні події присутні в романах лише як фон для опису життя героїв.

Водночас історія та пам'ять – здебільшого суб'єктивні й часто ірраціональні за своєю природою категорії. Події минулого, які зберігаються в людській свідомості, стають предметом різних інтерпретацій і переосмислень залежно від світогляду тієї чи іншої особистості. Відповідно, не можна стверджувати про існування єдиної об'єктивної історичної правди. К. Ішігуро підводить реципієнта до думки, що здатність забувати й прощати – необхідна умова повноцінного існування як окремої людини, так і всього суспільства.

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто особливості репрезентації, інтерпретації та функціонування категорій «історія» та «пам'ять» у творчості лауреата Нобелівської премії (2017 р.) Кадзуо Ішігуро. Проаналізовано природу пам'яті та її роль у житті окремої людини й усього суспільства; окреслено характерні ознаки колективних спогадів і специфіку взаємодії колективної та особистої історичної пам'яті; досліджено проблеми «ненадійності» пам'яті, забуття й спокути помилок, притаманні прозі К. Ішігуро; виявлено особливості індивідуальної інтерпретації наслідків історичних подій крізь призму долі окремих людей. Аналіз творчості

Кадзуо Ішігуро свідчить про те, що тема пам'яті й пов'язана з нею категорія історії – одні із центральних питань, висвітлених у романах письменника. Спогади формують людську особистість і забезпечують відчуття цілісності. Однак забуття не менш важлива здатність, адже іноді воно найкраще допомагає пережити смуток і біль втрати. Особливістю творів К. Ішігуро є те, що історія в них надзвичайно персоналізована й передається через потік ностальгійних спогадів, що спонтанно виникають. Автора передусім цікавить внутрішній стан конкретного героя і його сприйняття минулих подій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альбвакс М. Коллективная и историческая память. *Неприкосновенный запас*. 2005. № 2. С. 34–46.
2. Белова Е.Н. Категории «прошлого» и «настоящего» в романной прозе Кадзуо Исигуро. *Изв. Волгоград. гос. пед. ун-та*. 2010. № 2 (46). С. 180–183.
3. Бойніцька О.С. Особиста та суспільна історія в романі Кадзуо Ішігуро «Залишок дня». *Мовні і концептуальні картини світу*. 2012. Вип. 38. С. 74–78.
4. Колесник Г. Пам'ять і забуття в романі Кадзуо Ішігуро «Похований велетень». *Іноземна філологія*. 2018. Вип. 131. С. 105–114. URL: <http://dx.doi.org/10.30970/fpl.2018.131.2143>.
5. Мазур Л.Н. Образ прошлого: формирование исторической памяти. *Известия Уральского федерального университета. Серия «Гуманитарные науки»*. 2013. № 3 (117). С. 243–256.
6. Мегилл А. Историческая эпистемология : монография. Москва : Канон, 2007. 480 с.
7. Павлова О. А. Категории «история» и «память» в романах Дж.М. Кутзее и К. Исигуро. *Знание. Понимание. Умение*. 2011. № 2. С. 192–196.
8. Селитрина Т.Л. Память и нарратив в романе К. Исигуро «Остаток дня». *Вестник Пермского университета. Серия «Российская и зарубежная филология»*. 2018. Т. 10. № 4. С. 125–134.
9. Сидорова О.Г. Память и история в романе К. Исигуры «Когда мы были сиротами». *Русская литература: национальное развитие и региональные особенности*. 2004. № 6. С. 407–411.
10. Candau J. *Memoire et Identite*. Paris : PUF, 1998. 225 p.
11. Dyer G. On Their Mettle. *New Statesman*. 1989. Vol. 111. № 2871. P. 23–39.
12. Gallix F. Kazuo Ishiguro: The Sorbornne Lecture. Conversations with Kazuo Ishiguro. *Jackson: UP of Mississippi*. 2008. P. 135–155.

13. Guo D. Trauma, Memory and History in Kazuo Ishiguro's Fiction. *Theory & Practice in Language Studies*. 2012. № 12. P. 208–216.
14. Ishiguro K. *A Pale View of Hills*. N. Y. : Vintage International, 1982. 184 p.
15. Ishiguro K. *An Artist of the Floating World*. N. Y. : Vintage International, 1989. 210 p.
16. Ishiguro K. *Never Let Me Go*. L. : Faber and Faber. 2005. 304 p.
17. Ishiguro K. *The Buried Giant*. L. : Faber and Faber. 2015. 352 p.
18. Ishiguro K. *The Remains of the Day*. L. : Faber and Faber. 1982. 258 p.
19. Ishiguro K. *The Unconsoled*. L. : Faber and Faber. 1995. 544 p.
20. Ishiguro K. *When We Were Orphans*. N.Y. : Vintage International, 2001. 313 p.
21. Ishiguro K., Moore M., Sontheimer M. Spiegel Interview with Kazuo Ishiguro: Remain Fascinated by Memory. *Spiegel*. 2005. № 10. P. 22–24.
22. Mason G. An Interview with Kazuo Ishiguro. *Contemporary Literature*. 1989. № 3 (30). P. 337–347.
23. Nora P. Between Memory and History. *Representations*. 1989. Vol. 26. P. 7–24.
24. Ray K. Memory and Kazuo Ishiguro's Novels: A Review. *Literary Herald: International Journal of English and Literature*. 2017. Vol. 2. Issue 4. P. 292–309.
25. The Nobel Prize in Literature 2017. URL: <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/2017/summary/>.

Information about the author:

Dovhanych M. V.,

Lecturer at the Department of Foreign Languages
of the Faculty of Foreign Philology
Uzhhorod National University
14, Universytetska str., Uzhhorod, 88000, Ukraine